

GAZİANTEP UNIVERSITY JOURNAL OF SOCIAL SCIENCES

Journal homepage: <http://dergipark.org.tr/tr/pub/jss>

Araştırma Makalesi • Research Article

Rus Halk Edebiyatında Memorat Türü

Memorat in Russian Folk Literature

Mariia EREN^{a*}

^a Yabancı Uzman Dr. Ankara Üniversitesi, Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi, Rus Dili ve Edebiyatı Bölümü, Ankara / TÜRKİYE
ORCID: 0000-0003-4834-450X

MAKALE BİLGİSİ

Makale Geçmişi:

Başvuru tarihi: 26 Nisan 2020

Kabul tarihi: 9 Haziran 2020

Anahtar Kelimeler:

Memorat, Bılıçka,
Bivalşçına,
Rus,
Halk Edebiyatı

ARTICLE INFO

Article History:

Received April 26, 2020

Accepted June 09, 2020

Keywords:

Memorate,
Bilichka,
Bivalshina,
Russian,
Folk Literature

ÖZ

Eski inanışların izleri halk edebiyatı ürünlerinde sağlam bir şekilde muhafaza edilmiştir. Halk edebiyatında tarımcılık, hayvancılık, aile inanışları ve ritüelleri ya da animizm ile ilgili birçok bilgi bulunmaktadır. Masal, rivayet, fıkralar gibi birçok folklorik türlerde mitolojik karakterlere de rastlanmaktadır. Özellikle bu tür varlıklar "memorat" olarak adlandırılan hikâyelerde karşımıza çıkmaktadır. Memorat türünde, genelde mitik anlayış çerçevesinde alt seviyede bulunan demonolojik ve olağanüstü olarak değerlendirilen varlıklar yer almaktadır. Bu bağlamda çalışmada Rus halk bilimine kabul edilen "alt" ve "üst" mitoloji kavramları da ele alınmaktadır. Rus dilinde "batıl inançlı memorat" (bılıçka) teriminin yanı sıra, "batıl inançlı fabulat" (bivalşçına) da mevcuttur. Rus halk bilimine 1915 yılında "Belozersk Bölgesi Masalları ve Şarkıları" (Skazki i pesni Belozerskogo kraya) adlı çalışmasında Boris ve Yurii Sokolov "bilichka" kavramına ilk defa değinmişlerdir. Rus memoratları üzerinde çalışan bilim adamları arasında S. Sadovnikov, N.E. Onçukov, D.K. Zelenin, L.N. Vinogradova, Ye. Ye. Levkiyevskaya, S.M. Tolstaya bilinmektedir. Çalışmada Rus halk edebiyatında mevcut olan memorat türünün sınıflandırılması, yapısı, özellikleri ve çeşitli işlevleri incelenmektedir. Bunun yanı sıra bazı memoratlar Rusçadan Türkçeye çevrilmiştir. Memorat türünün incelenmesi, etnograf, tarihçi ve halk edebiyatçıları için büyük ölçüde önem taşımaktadır.

ABSTRACT

Traces of ancient beliefs and superstitions have been preserved in the folk literature. Folk literature contains a lot of information about agriculture, animal husbandry, family beliefs and rituals or animism. Mythological characters are also found in many folkloric genres such as fairy tales, legends and tales. Specifically, such assets appear in stories called ilan memorates at. The memorate type includes demonological and extraordinary beings, which are generally found at a lower level within the framework of mythic understanding. In this context, the concepts of "lower" and "upper" mythology accepted in Russian folklore are also discussed. In the Russian language "superstitious memorates" (bilichka), as well as the term "superstitious fabulat" (bivalshina) is also available. In Russian folklore in 1915, Boris and Yurii Sokolov first touched on the concept of "bilichka" in his work "Tales and Songs of the Belozersk Region" (Skazki i pesni Belozerskogo kraya). Among the scientists working on Russian memorates are S. Sadovnikov, N.E. Onchukov, D.K. Zelenin, L.N. Vinogradova, Ye.Ye. Levkiyevskaya, S. M. Tolstaya is known. In the study, the classification, structure, features and various functions of the memorat type present in Russian folk literature are examined. In addition, some memorats were translated from Russian into Turkish. The study of the memorat genre is of great importance for ethnographers, historians and folk-writers.

* Sorumlu yazar/Corresponding author.
e-posta: erenmariia@gmail.com

EXTENDED ABSTRACT

Superstitious memorats, which in Russian is called “bylichka” or “byvalshina” are stories about events related to characters from the category of lower mythology, as well as about witches, werewolves, the dead, and more. According to the belief of an ancient man, the world around him was inhabited by various creatures: in the forest- spirit of the forest “leshii, in the water- vodyanoy, mermaid, in the field- fieldman “polevik”, in the swamp- kikimora, in the bathhouse- bannik etc. There are many past stories about each of the creatures. Their reliability is confirmed by the fact that at least some people still believe. Bylichka is considered a memorate (remembrance), byvalshina is a fabulat (a story that has lost the features of a recollection of an eyewitness character). Stories of this kind helped to preserve ancient customs, inspire, teach wisdom. Bylichka tell not only about meetings with the spirits and wonders of nature. There are those stories that are passed from person to person and tell about human courage and faith in the best. Other stories tell that a careless word can bring a lot of trouble or that parent curse is scary. Bylichkas also warn: no matter how tight, but you can not be angry at relatives. In these superstitious stories, women are as brave and strong as men. Bylichka and byvalshina of the nature of the information are close to traditions and legends. No matter how unreliable the event referred to in the legend is, however implausible the story of the life and miracles of the saints or the story of forests spirit, mermaids and magic treasures, the narrator presents this as a message, an event that he himself witnessed, his acquaintance, relative, companion or casual conversationalist. In this case, the narrator usually fully emphasizes the truthfulness, reliability of his message. It is not without reason that these types of oral prose are characterized by references by storytellers to the authority of the collective (“everyone knows”, “everyone speaks”) or individual witnesses (“father saw himself,” “grandfather spoke” etc.). The word “bylichka” was overheard by the brothers B. and Yu. Sokolov among the Belozersky peasants, used and commented on in a book called “Tales and Songs of the Belozersk Region”. Thanks to them, this term entered the practice of Russian folklorists, who began to use it as a synonym for the terms “tradition” and “legend”. Significant changes in social and cultural conditions entailed the creation of new narrative forms and the disappearance of old ones. Nowadays, the tales of many peoples have clearly lost their main function, their main genre and tribal character, and they tend to turn not only into byvalshina, but also into entertaining, sometimes funny stories that expose superstitious ideas. It should be noted that the little bullies relatively late began to be recorded as folklore texts, and not only recorded as evidence of the presence of certain beliefs. Thus, the researcher of the genre features of the bylichkas was forced to rely mainly on the records of the second half of the XIX- early XX centuries. Their existence over the centuries is proved by the mention of demonological characters in ancient Russian literature, in proverbs and the most archaic invocations. When analyzing the genre features of the superstitious memorats, the special conditions of their existence should be taken into account. Telling them is never an end in itself, they arise “on occasion”, caused by one or another everyday situation or the special psychological mood of the narrator and his listeners. Usually, a single bylichka entails a chain of similar stories, since the content of the bylichka, unlike a fairy tale, is not limited to a single plot, but goes beyond them, setting the audience on the perception of further impressions of the unknown, mysterious and terrible world. Brothers B. and Yu. Sokolov pointed out that the bylichkas are especially popular among hunters, fishers, and partly soldiers, that is, people experiencing “a great accumulation of impressions, mystery and horror of nature.” It should be added to this list more foresters, shepherds, miners. O. Chobanoglu owns an extensive work on the theme of the memorat in Turkish folk culture. The genre of the superstitious Russian memorate has not been studied in Turkey. In this regard, this work is the first on this subject. The study of the memorate genre can supplement the gaps associated with Russian folk culture, as well as clarify both the Slavic folk literature and folklore as a whole.

Giriş

Slav paganizmiyle ilgili izlerin eski seyyahların notları, arkeolojik, etnografik, dil verileri, yer ve özel isimleri gibi çeşitli biçimlerde yer aldığı görülmektedir. Bu kaynakların yanı sıra, eski inanç sistemine dair bilgiler, en çok Rus halkının folklorunda karşımıza çıkmaktadır. Rus folklorunun tarihi Rus halkının oluşum ve gelişimi ile sıkı sıkıya ilintilidir. Devlet öncesi döneme ait olan Doğu Slav halk edebiyatı ise, Rus folklorunun temelini oluşturmuştur. Kadim Rus Devleti (IX.-XII. yy.) ve feodal parçalanmanın bir sonucu olarak (XII.-XV. yy.) masal, epos (bılina), rivayet, ağıt gibi Doğu Slavların folklor türleri gelişmiş ve değişikliğe uğramıştır. Bu sebepler dışında Rusların Hristiyanlığı kabul etmeleri de halk edebiyatını etkileyen faktörlerden biri olmuştur. Bu süreç, dini şiir ve Hristiyan efsanesi gibi yeni folklor türlerinin ortaya çıkmasına olanak sağlamıştır, bununla birlikte epos, masal, paremia¹ gibi önceden var olan türleri zenginleştirmiştir. XV.- XVII. yüzyıllarda tarihi-lirik türkü ve balad türleri ile Rus folklorunun türsel-sınıfsal sisteminin oluşum süreci böylelikle sona ermiştir (Matlin ve Çerednikova, 2004, s. 699).

XVIII. - XX. yüzyıllarda ise Rus İmparatorluğunun kurulduğu ve geliştiği dönemde milli kültürde sosyete (daha çok yazılı) ve köy (sözlü) kültürü olmak üzere iki ayırım olduğu gözlenmektedir. Yazılı ve sözlü geleneklerin etkileşimlerinin bir sonucu olarak folklorun bir takım yeni tür ve biçimleri (halk tiyatrosu, lubok², çastuşka³, romans⁴) ortaya çıkmıştır. Köy folklorunun yanı sıra, kısmen de ona dayanarak, bu dönemde “işçi folkloru” (skaz / işçi türküsü) olarak adlandırılan bir tür şekillenmiştir. Rus folklorunda diğer halkların folklor geleneklerinde olduğu gibi köylüler ile sosyal gruplar arasında, özellikle de zanaatkâr ve madenciler arasındaki memoratlar farklılık göstermektedir (Pomerantseva, 1975, s. 15).

XX. yüzyılın ikinci yarısından itibaren Rusya’da post-sanayi toplumunun daha yüzyılın başında şehir ortamında ortaya çıkan folklor türleri hızlı bir şekilde gelişmeye başlamıştır. Karmaşık sosyo-kültürel farklılaşmaların olduğu şehirlerde ve çeşitli sosyal gruplarda “söylenti” (molva), “dedikodu”, batıl inançlı memorat” gibi kültürel formlar kökleşmiştir. Halk bilimciler bu tür formları “çağdaş folklor” ya da “post-folklor” olarak değerlendirmektedirler (Matlin ve Çerednikova, 2004, s. 700).

İki yüzyıllık bir geçmişe sahip olan Rus halkbilimi, bu zaman boyunca “klasik” folklorun sönüşüne şahit olmuştur. İcra ekolleri ve bazı folklor türleri oldukça hızlı bir şekilde yok olmuştur ve yok olmaya da devam etmektedir. Buna rağmen söz konusu “yok olma” düzenli olarak gerçekleşmemektedir. “Verimsiz” türler yok olup giderken, diğer türler ise daha bağımsız hale gelmektedir. Çağdaş folkloruna bakacak olursak “konulu türküler” (balad ve romans), “fıkra”, bilgi verme işlevi ve gerçeklik özelliği barındıran “aile rivayeti”, “efsane”, “memorat” gibi sözlü anlatı türleri varlığını hâlâ sürdürmektedir.

Memorat türü, diğer halk edebiyatı ürünlerinin ortaya koyamadığı halkın günlük yaşamının çeşitli yönlerini yansıtır. Uzun bir süredir manzum türüne kıyasla, nesir türleri üzerinde daha az derlemeler yapılmıştır. Söz gelimi Rusya’da folklor arşivlerinde yüzde 75 oranında manzum türküler yer almaktadır. Buradan hareketle çalışmamızda Rus dilinde

¹ Yunanca “paroimia” - Kehanet ya da öğüt içeren ve kilisede ayin sırasında okunan Eski Ahit’ten bir parçadır (Lukaşeviç, 2014, s. 323).

² Gravürde baskılar gibi bir türdür, Rus halk sanatını ifade eder. Geniş kitleler için sözlü ve yazılı folklorik grafikler ve hikâyelerle kolay anlaşılacak bir şekilde betimlenirler (Büyük Rus Ansiklopedisi, 2011, s. 90).

³ Rus halk edebiyatında geleneksel olarak 4 dizeli (2, 6, 8 dizeli de olabilir), müzikal, hızlı tempo ile söylenen türkü. Bazen armonika, balalayka (Ruslarda bir çeşit saz) gibi müzik aletleri eşliğinde, bazen de hiç müzik aletleri kullanılmadan söylenir (Büyük Rus Ansiklopedisi, 2017, s. 415).

⁴ Fransızca “romance” kelimesinden gelmektedir. Epik ve lirik-dramatik içerikli müzik aleti eşliğinde söylenen kısa bir şarkıdır (Büyük Rus Ansiklopedisi, 2015, s. 632).

memorat kavramını karşılayan *bilička* (быличка) ve *bivalşina* (бывальщина) türleri ele alınıp aralarındaki farklar ve benzerlikler incelenecektir. Bu bakımdan Rus memoratlarının sınıflandırılması, yapısının ve özelliklerinin incelenmesi de Doğu Slav inanç sistemi ve dünya anlayışı ile ilgili yeni bilgiler sunulması açısından faydalı olacaktır.

Rus Halkbiliminde Mitolojinin “Alt” ve “Üst” Seviyeleri

Memorat kavramına ve özelliklerine geçmeden önce Rus halk biliminde “alt” ve “üst” mitoloji⁵ terimlerini ele almak gerekmektedir. Mitolojik hikâyeler ya da başka bir deyişle memoratlar, günümüzde de güncelliğini yitirmeyen ve “alt” mitoloji temsilcilerinden bahseden folklorik bir türdür. Slav mitolojisinde diğer çoğu mitolojik sistemde olduğu gibi iki mitik seviye bulunmaktadır.

“Üst” mitoloji, vakanüvisler tarafından bir panteona dâhil edilmiş tanrılar, tanrıçalar ya da kahramanlardan bahseder. “Alt mitoloji” terimi ise, XIX. yüzyılda Alman etnograf W. Mannhardt (1858) tarafından ortaya konmuştur. “Alt” mitoloji ilahi statüsü olmayan, genelde mekân ruhları olan ev, orman, su, ahır, ambar, tarla vs. iyelerini kapsamaktadır. Paganizm döneminde “alt” seviyede bulunan mekân iyeleri, insanlara “üst” seviyedeki tanrı ve tanrıçalardan daha yakındı. Ev ve soy iyeleri, tabiat kültürüne bağlı olan koruyuculardır, insan hayatında aktif bir rol oynar ve insanla diyalog kurarlardı. Hristiyanlığın gelmesiyle beraber bile “alt” ruhların varlığına inanılmaya devam edilmiştir. “Üst mitoloji”nin karakterleri; mit türünü, “alt mitoloji”nin karakterleri ise memorat ve rivayet türlerini oluşturmaktadır.

Memorat Tanımı ve Sınıflandırılması

Pagan inancı gücünü yitirdikçe paganizmde önemli bir yere sahip olan varlıklar da çeşitli değişikliklere uğramaya başlamıştır. Eskiden saygı gören iyeler, daha kötü, demonolojik ve insan için düşmanca olan ruhlara dönüşmüştür. Memoratların başkarakterleri genelde “alt” mitoloji kategorisine giren varlıklardır.

Rus memoratlarının derlenmesi ve kaydedilmesi XIX. yüzyılın 60’lı yıllarda P.S. Yefimenko tarafından yapılmıştır. XIX. yüzyılın sonu XX. yüzyılın başında D.S. Sadovnikov, N.E. Onçukov, D.K. Zelenin, B.M. ve Yu.M. Sokolov, İ.V. Karnauhova gibi isimleri de anmak gerekir. Sovyet döneminde ise E.V. Pomerantseva’nın “Rus Folklorunda Mitolojik Karakterler” (Mifologičeskiye personaji v russkom folklore”, 1975) adlı kitabı konuya ilişkin önemli bilgiler barındırmaktadır. Memorat üzerinde çalışan Sovyet ve Rus etnolog ve halkbilimci L.N. Vinogradova, Ye. Ye. Levkiyevskaya, S.M. Tolstaya gibi isimler bu tür metinleri mitolojik anlayışları meydana çıkarmak amacıyla incelemekte, S.G. Ayvazyan, V.P. Zinoviyev, Ye. S. Yefimova memoratları konu ve motif açısından değerlendirmektedir.

Rus halkbiliminde memorat, masalsı olmayan sözlü nesir (neskazoçnaya ustnaya proza) türüne aittir. Rusçada söz konusu tür için “olmak” (bit’) fiilinden gelen iki kavram mevcuttur: 1) “bilička” veya “batıl inançlı memorat⁶” ve 2) “bivalşina” veya “batıl inançlı fabulat⁷”. Masala kıyasla bu iki türün, “*anlatının içeriği ile ilintili olmayan gerçek bir yanı bulunmaktadır*” (Kuznetsova, 1997, s. 113).

⁵ Rus. “nizşaya / vışşaya mifologiya” (низшая / высшая мифология).

⁶ Suyevernıy memorat (судеверный меморат).

⁷ Suyevernıy fabulat (судеверный фабулат). Memorat ve fabulat kavramları ilk defa 1934 yılında yayımlanmış “Kategorien der Prosa-Volksdichtung” adlı çalışmasında Carl Wilhelm von Sydow kullanmıştır. Bu çalışma 1948 yılında “Selected Papers on Folklore” adlı kitapta tekrar basılmıştır.

Anlatılan olay ne kadar inanılmaz ve gerçek dışı olsa da anlatıcı tarafından, olayların şahidi ya da bir tanıdığıнын, akrabasının veya yoldaşının gördüğü bir olay olarak anlatılır. Anlatıcı gerçekliği vurgulamak için “herkes bilir” (vse znayut / все знают), “herkes söyler” (vse govoryat / все говорят), “babam kendi görmüş” (otets sam videl / отец сам видел), “dedem söyledi” (ded govovil / дед говорил) gibi ifadeleri kullanır. Masal ile memoratın farklı ya da bazen tamamen zıt dominant işlevinden dolayı aynı mitolojik karakterler de farklı yorumlanır (Pomerantseva, 1975, s. 5, 11).

Büyük Ural Ansiklopedisi’ne göre “bılıçka”:

Sözlü nesir türlerinde önemli bir yere sahip olan ve insanın doğaüstü varlıklarla (özellikle Slav mitolojik panteonunda mevcut olan ev, hamam, orman, su iyesi veya denizkızları) ya da doğaüstü güçlere sahip kişilerle (büyücü, cadı, şifacı) karşılaşmasından, hayvan veya bir nesne şeklinde insanın karşısına çıkan doğaüstü hazinelerin bulunmasından söz eden hikâyelerdir (Kruglyashova, 2000).

Prof. Dr. Özkul Çobanoğlu (2015, s. 21). memorat kavramını şu şekilde tanımlamaktadır:

“Öteki dünya” ve farklı bir boyutta olmanın yanı sıra “insanlarla beraber aynı mekânları paylaşan, cin, peri, şeytan, alkız, karabasan veya çeşitli ruhlardan oluşan ve sosyal bir hayat yaşadığına inanılan” varlıklarla “görme, konuşma, dokunma, hissetme, rüya ve bunlardan başka bir yolla” kurulan bir iletişimidir. Memoratlar da bu şekilde kurulmuş bir iletişimle yaşananların, yaşayan veya ondan dinleyen birisi tarafından anlatılmasıdır.

Rus folklorunda Boris ve Yurii Sokolov memoratı her ne kadar masal türü ile paralel, birbirini tamamlayıcı bir şekilde ele almış olsa da - 1915 tarihli “Belozersk Bölgesi Masaları ve Şarkıları” (Skazki i pesni Belozerskogo kraya) adlı çalışmasında “bılıçka” terimine ilk defa değinmişlerdir (Hallaç, 2018, s. 183). Sovyet filolog ve folklorcu V. Propp ise memoratların masal veya efsane olarak değerlendirilmesini yanlış olarak görmekte ve söz konusu olan iki türün ayırt edilmesi gerektiğini dile getirmektedir. Bu üç halk edebiyat türü üzerinde araştırma yaparak V. Propp (1984, s. 47) bılıçka’nın masala kıyasla köken, icra ve yapı bakımından farklı olduğundan bahsetmektedir. Efsanelere ise bakılacak olursa memoratlarda olduğu gibi dinî içerik yer aldığı görülmektedir. Ancak batıl inançlı memoratta Hıristiyanlık öncesi pagan inanışları, efsanede ise Hıristiyan dinine ait izler bulunmaktadır (Propp, 1984, s. 48).

“Bıvalşçına” kavramı “şahsın anı özelliğini yitiren hikâye” olarak tanımlanır ve memorata yakın olan bir tür sayılsa da farklılık gösterir. Aktarma yöntemi açısından genelde 3. şahısla anlatılır. Zaman ve mekân kavramlarının büyük ölçüde önemi yoktur. Bıvalşçına’da anlatıcı farklı sanat yöntemlerini kullanır. Söz gelimi, “bılıçka” kısa, tek bir epizottan oluşur, detay sayısı az, beklenmedik bir düğüm içerir. Bıvalşçına’da ise olay örgüsü daha gelişmiş, çeşitli epizot ve betimleme (doğaüstü varlıkların dış görünüşü, davranış biçimi, alışkanlığı vs.) mevcuttur. Bütün memoratlar, duruma bağlı olarak fabulata dönüşebilir (Glebov, 2011, s. 8)

Günümüzde Rus memoratlarının bütün özelliklerini kapsayan tek bir sınıflandırma bulunmamaktadır. Genelde halkbilimciler “bılıçka” ve bıvalşçına’yı konulara göre ayırırlar. Rus memoratları şu şekilde sınıflandırılır:

1. Ev, avlu iyesi hakkında,
2. Hamam iyesi hakkında,
3. Ambar iyesi hakkında,
4. Değirmen iyesi hakkında,
5. Dağ iyesi hakkında,
6. Orman iyesi hakkında,
7. Su iyesi ve denizkızları hakkında,
8. Tarla iyesi hakkında,
9. Şeytan ve kara güçler hakkında,

10. Cadı ve büyücü hakkında,
11. Lanetli ve ölü insanlar hakkında,
12. Bayram ve fal hakkında,
13. Hazine hakkında,
14. İncil karakterleri ve Azizler hakkında,
15. Kılık değiştirenler hakkında,
16. Uzaylılar hakkında memoratlar (Pomerantseva, 1975; Puhova, 2008; Kriniçnaya, 1989;
17. Glebov, 2011).

Memoratin Yapısı

İnsanın doğaüstü varlıklar ile karşılaşması başlı başına etkileyici bir olay olduğu için özel sözlü bir geleneğe ihtiyaç duymaz (Melnikov, 1976, s. 37). “Bılıçka” ve “bıvalşçına”da insanın psikolojik durumu kısa bir şekilde, veciz bir dille aktarılır: “*korku kapladı*”, “*dili tutuldu*”, “*kımlıdayamadım*”, “*donakaldım*”, “*korktum*”, “*tüylerim diken diken oldu*” gibi ifadeler dile getirilen söylemler arasında yer almaktadır. Bılıçka’ların çoğu, köylülerin folklorunun bir parçası olarak anlatıcının şive ve dil özellikleri sayesinde şekil kazanır.

Mitolojik hikâyeler, yani memorat üzerinde çalışan V.P. Zinovyevev, memoratlar üzerine gerçekleştirdiği büyük sayıdaki araştırmaları neticesinde olay örgüsünün gelişmesiyle ilgili şu sentagmatik şemayı geliştirmiştir:

- a) İnsan ile herhangi doğaüstü bir varlık arasındaki ilişkiyle ilintili bir *norm* belirlenmiştir.
- b) Bu norma uyulmuş ya da ihlal edilmiştir.
- c) Doğaüstü varlıkla aniden bir karşılaşma gerçekleşir. Karşılaşmanın niteliği, normun uyulması veya uyulmamasına bağlıdır.
- d) Eylemin sonucu da söz konusu şartın yerine getirilme / getirilmemesine bağlıdır (Zinovyevev, 1987, s. 390).

Yukarıda aktarılan tipik özellikler dışında “güvenilir bir betimleme” (tanıklar, yer, tarih, bulunan kişilere doğrulamaları için başvurma), “sonuç” (anlatıcı şaşırır, olayın nesnel sebebini bulamadığı için şaşkınlığını ifade eder) gibi anlatının tekrarlanan detayları mevcuttur (Zinovyevev, 1987, s. 391).

Rus memoratlarında yaygın olarak yer alan doğaüstü varlıklardan biri ev iyesidir (domovoy). İnsanın ev iyesiyle karşılaşması üzerine memoratın geleneksel yapısı şu şekilde incelenebilir:

1. Genelde karşılaşma insan için alışılmış şartlarda gerçekleşir. Ev iyesinin ortaya çıkması her zaman anidir. “*Birdenbire*” (vdруг / вдруг), “*bir baktım*” (glyad, viju / глядь, вижу), “*bir duydum*” (slyşu / слышу) ya da “*birdenbire gördüm, duydum*” (vdруг viju, slyşu / вдруг вижу, вдруг слышу) ifadeleri kullanılır. Bu tür ifadeler “sıradan” ile “doğaüstü” olan arasında bir sınır belirtir (Grahova, 2012). Örnek olarak bu tür ifadeler aşağıdaki memoratta yer almaktadır:

Ben sana dostum şöyle bir şey anlatayım. Böyle bir hikâye daha hiçbir yerde duymamışsınızdır. Belki gerçektir, belki de değildir. Kendiniz düşününüz! Bir gece uyduğumda *birdenbire* sanki iki kişi konuşuyormuş gibi sesler duyuyorum. Hemen büyükannemin kötü bir olaydan önce gelen ev iyesinin karısıyla ilgili anlattıkları aklıma geldi. Şimdi ambara çıkmazsam başıma bir dert gelir diye düşündüm. Dışarıya çıktım. *Bir baktım*, saman ıslanmış! İşte ev iyesinin karısı beni böyle uyarıyor!⁸ (Puhova, 2008, s. 158).

⁸ “Я, милочка, расскажу. Вы такое ещё не слышали нигде. Мож, правда, а, может, и нет. Судите сами! Сплю я как-то ночью на печи. *Вдруг* чую разговор, будто какой двое ведут. Сразу вспомнился мне бабулин сказ о его жене – домовихе, которая является перед горем, аль напастью какою в хозяйстве. Я так сужу, коль не выйти в сарай мне, то беда придёт. Я и вышел. *Глядь*, а сено-то вымокло. Вот тебе и домовиха!”

2. İnsan, iyenin doğaüstü gücünün etkisi altında kalır. Ev iyesi ile karşılaşma genelde bizzat gerçekleşmez, daha çok hissedilir ya da duyulur. Bu karşılaşma, insanın anlaması ve çözmesi gereken bilgi taşıır (Uğurun mu uğursuzluğun mu işareti?) (Grahova, 2012). Araştırmacı Puhova'nın verdiği örnekte söz konusu motif görülmektedir:

Bir gün evde tek başıma kaldım, yatağa girdim. Birdenbire gece yarısında tüylü bir şey üstüme bastı ve boğmaya başladı. Ben ise ona hemen "Uğurlu mu uğursuz mu?" diye sordum. "Uğurlu" diye cevap aldım. Ertesi hafta da piyango kazandım. İşte böyle⁹ (Puhova, 2008, s. 149).

3. Karşılaşmanın sonucunda insanın hayatı değişebilir. Kötü bir olayın, ölümün sembolü ya da kendi hayatını farklı bir şekilde değerlendirmek için bir sebep olabilir (Grahova, 2012).

Bu tür hikâyeler için olayın aniden yaşanması, gerçekleşen olay korkusu; tipik bir unsurdur. Anlatıcının ifadesine göre söz konusu olay fantastik değil, sadece olağanüstüdür (Tolstoy, 1995, s. 278-280). Bu sebeplerden dolayı insanın kötü ruhlarla karşılaşmasından söz eden bazı masal, efsane, fıkralar memorat türüne dâhil edilemezler. Söz konusu metinler, mistik anlamdan yoksun, eğlenceli veya mizahi anlatımdır. "Burası-öteki"/ "yaşadığımız dünya-öbür dünya" zıt pozisyonları memorat için kilit rolünü oynamaktadır (Razumova, 1993, s. 100).

Rus memoratlarında olayı yaşayan merkezi karaktere ilişkin şöyle isim grupları mevcuttur:

1. Akrabalık terimleri (baba, anne, dede, koca, teyze, gelin, görümce vs).
"Babam o zaman henüz yeniyetmemiş. Mantar toplamaya gitmiş... [Батюшка еще тогда был подростком. Пошел за рыжиками...]" (Kriniçnaya, 1989, s. 192).
2. Özel isimler (Tatyana, Alyona, İvan, Petr vs).
"Petr Gorbunov köyümüzde yaşardı. O işte kendinden bahsederdi". [У нас в селе Петр Горбунов жил. Так вот он про себя рассказывал]" (Kriniçnaya, 1989, s. 217).
3. Mesleğe göre isimlendirme (çoban, demirci, değirmenci vs).
"Bir avcı, güneş doğmadan erken saatlerde evden çıkmış" [Вышел один охотник рано утром, еще до солнца] (Kriniçnaya, 1989, s. 186).
4. Cinsiyeti ve yaş belirten sözler (bir kız, bir erkek, genç biri, delikanlı, adam, ihtiyar vs).
"Bir delikanlı İvan Kupala bayramında sihirli İvan çiçeğini aramaya gitti" [Один парень пошел Иванов цвет искать, на Ивана на Купалу] (Kriniçnaya, 1989, s. 225).

Her gruptaki isim, metin içerisinde zamir olarak değiştirilebilir. Anlatıcı ile karakter aynı ise ön plana birinci şahıs çıkar. Anlatıcı açısından memorat değerlendirilecek olursa, "klasik", "tecrübenin aktarılması" ve "samimi bir anlatma" olmak üzere üç durum çerçevesinde anlatılacağını söylemek mümkündür.

"Klasik bir durum"da memorat, statü olarak iki eşit kişi arasında diyalog şeklinde geçer. Genelde bu tür muhabbet samimi bir ortamda, örneğin balık tutarken, ateşin başında veya trende yoldaşlar arasında gerçekleşir (Çervanyova, 2016, s. 156).

"Tecrübenin aktarılması" adlı ikinci durum, yaş olarak daha büyük insanlar ile sohbet sırasında görülür. Memoratın bu tür anlatım durumlarında, anlatıcının iletişim açısından dominant olduğu görülür (Çervanyova, 2016, s. 156).

⁹ "Как-то случилось, что я осталась дома одна ночевать. Легла спать. И вдруг среди ночи что-то навалилось на меня лохматое и давай меня душить, а тут вспомнила и говорю "К худу или добру", а это мне отвечает: "К добру", и все пропало, а на следующей неделе я в лотерею выиграла. Вот так вот".

“*Samimi / güvenilir anlatma*”da ise memorat aktarılırken anlatıcı dinleyicinin değerlendirmesini, düşündüklerini söylemesini bekler. Memoratın iletişimsel-pragmatik özellikleri çizelge halinde aşağıdaki gibidir (Çervanyova, 2016, s. 157):

Tablo 1:

Memoratin anlatma durumları:	Muhatapların statülerinin oranı:	Konuşma biçimi:	Anlatıcının iletişimsel amacı:
“Klasik”	Statü açısından eşitler	Diyalog	Anlatma
“Tecrübenin aktarılması”	Anlatıcının statüsü daha yüksek	Monolog	İkna
“Samimi bir aktarma”	Eşitler ya da anlatıcının statüsü daha düşük	Diyalog	Soru

Rus Memoratlarının İşlevleri

Masala kıyasla memorat sadece eğlendirme, dinleyicileri sürükleyici anlatıyla hayran bırakma amacıyla anlatılmaz. Memoratın maksadı, insana uhrevi güçlerin var olması, onlarla irtibat kurma kurallarıyla ilgili bilgi vermek, uyararak, korkutmak, duygusal gerilimi yaşatmaktır.

“Biliçka”ların işlevlerinden en önemlileri didaktik ve nasihat yönleridir. T.V. Tsivyan’a göre memorat, “*insanın günlük hayatını sistemleştiren yasakların ve kuralların açıklama yöntemlerinden biridir. Bu anlatı sayesinde öğretici ilkeleri gerçekleştirir*” (Tsivyan, 1985, s. 133). Memoratın ilk veya son kısmında sık sık uyulması gereken ya bir “kural”ın açıklaması, ya da bir eylem için yasak bulunur, diğer bir deyişle “bunu yapma, biri yapmış ve cezalandırılmış” şemasına göre kurulur.

Netice itibarıyla, memoratların işlevleri şu şekilde sıralanabilir: 1) toplumda insanın yanında yaşadığına inanılan ruhlara dair bilgileri muhafaza etmek; 2) bu ruhlarla irtibat kurma kurallarını öğretmek, tehlikeye karşı uyararak (didaktik fonksiyon); 3) İnsanın korku hissini aşması için yardımcı olmak; 4) dünya algısıyla ilgili mitolojik inanışları göstermek, yaşatmaktır. E.V. Pomerantseva da çalışmasında memoratların yapısı, kompozisyon, karakterlerin sistemi, sanatkarlık, anlatıcı gibi kavramların işlevlerini eskiye dayanan herhangi bir inancı ispatlamak, pekiştirmek olarak açıklamaktadır (Pomerantseva, 1975, s. 22). 5) Estetik işlev ise, ikincil sayılmasına rağmen yine de çoğu metinde güncelliğini muhafaza etmektedir. İyi bir anlatıcı, dinleyiciyi ikna etmeye çalışır, “hazırlık kısmı” bittikten sonra anlatıcı biraz duraklar, sesi alçalır, sonrasında birdenbire yükselir (Vinogradova, 2014, s. 12-13). Memoratın işlevinin değişmesi, onun masala hatta fıkraya bile dönüşmesine yol açabilmektedir.

Rus Memoratlarında Mevcut Olan Mekânlar

Rus memoratlarındaki mekân sayesinde folklor taşıyıcısının bilincinde yatan Slavların pagan dünya anlayışının yansımalarını görmek mümkündür. Bu anlayış, animistik düşünceye dayanarak dünyadaki her şey canlı olarak algılanır ve her yerin kendi sahibi (iye) var diye düşünülür. İnsan, iyenin koruduğu hangi alana girerse girsin, bu iye ile belli kurallara göre irtibat kurmalıdır (Golovanov, 2009, s. 140). N.A. Kriniçnaya göre “*gelenek ve ritüel tarafından sabitlenmiş davranış biçimleri mevcuttur. Her sözün, hareketin, eşyanın sihirli niteliği vardır*” (Kriniçnaya, 2001, s. 10).

Mekân, insanın algılaması bakımından alışılmış ve alışılmamış, biçimlendirilmiş ve biçimlendirilmemiş, kapalı ve sınırsız, potansiyel olarak tehlikeli ve insanın kontrolü altında olan olmak üzere ayrılır (Golovanov, 2009, s. 140). Memoratın mekânına ve zamanına bakılacak olursa semiyotik olarak en önemli unsurlardan biri “sınır bölgesi”dir. Zaman

açısından gece yarısı ve öğle vakti önemlidir, mekân bakımından ise kavşak, orman, bataklık, kıyı, eşik, pencere gibi kötü ruhların girebileceği düşünülen alanlar yer almaktadır (Yevseyev, 2004, s. 19). Bunun yanı sıra, memoralarda yaygın olarak karşımıza çıkan ve kutsal sayılan hamam, ev ocağı, avlu vs. mekânlar eski insanlar tarafından ataların gelecekteki torunlara dönüşecek bir yer olarak düşünülmekteydi (Kriniçnaya, 2001, s. 6).

Rus memoralarında en kullanılan mekânlar aşağıdaki gibidir:

Orman

Orman iyesi günümüzde de en yaygın mitolojik karakterlerden birini oluşturmaktadır. Doğu Slav mitolojisinde orman hamisi, hayvanların ve kuşların koruyucusudur. Slav dillerinde orman iyесinin isimleri hep bulunduğu mekâna, yani ormana (les) bağlıdır. “**Leşiy**” (леший) adının yanı sıra Rusça “*orman amcası*” (lesnoy dyadya// лесной дядя), “*лесник*” (lesnik), “*лесной*” (lesnoy), “*лесовой*” (lesovoy), “*лешак*” (leşak) olarak da adlandırılır. Orman sahibi statüsünü vurgulayan “*orman iyesi*” (lesnoy hozayin// лесной хозяин), “*orman çarı*” (lesnoy tsar’ // лесной царь) “*orman dedesi*” (lesnoy deduşka // лесной дедушка), “*Kozalak efendi*” (gospodin Şişkin// господин Шишкин) gibi veya demonolojik tabiatını ortaya koyan “*vahşi adam*” (dikenkiy mujiçok// дикенький мужичок), “*şeytan*” anlamına gelen yöresel “ёлс” (yöls) kelimesi, “*orman şeytani*” (lesnoy çört// лесной черт), “*korkunç/ çirkin*” (straşnyı// страшный), “*lanetlenmiş*” (proklyatyı// проклятый), “*kozalak*” (şişka// шишка) gibi adlarla da bilinmektedir (Eren, 2019, s. 176).

Memoralarda orman iyesi hem antropomorfik hem zoomorfik özelliklere sahiptir. Örneklerden biri şöyledir:

Olay aynı yerde, dağın arkasında olmuş. Babamın kuzeni tınaz hazırlıyordu. Tınazları yığarken işini yarısında bırakmış. Gece çökmüş, adam tınaz yığınlarının üzerinde uyuya kalmış. Uykuya dalar dalmaz yığınlara biri yaklaşmış. Yığınlar zaten çok yüksekmış, yaklaşan adam ise daha uzun boyluymuş. Yığına yaklaşır “ee adam, uyuyor musun?” diye sormuş, o da “evet, uyuyorum” diye cevap vermiş. “Haydi, benimle beraber gel” demiş. Babamın kuzeni, “yığından aşağıya nasıl indiğimi, sonra nereye ve nasıl gittiğimizi hatırlamıyorum” demiş. “Kartava” adlı yere varmışlar, orada ise yakında Malaya Biyanka köyü varmış. Horozlar ötmeye başlayınca bu gizemli kişi kaybolmuş. “Ben, demiş, tek kaldım”. Köye gitmiş. Orada köylüler ona “Evet, burası Malaya Biyanka” demişler ve onun evine giden yolu göstermişler. Bu masal değil, gerçekten olmuş. Orman iyeleri de varmış. Annem de babam da anlattı¹⁰ (Golovanov, 2009, s. 142).

Tarla

Tarla da “öteki” alana ait bir mekândır. Tarlanın da kendi iyesi/koruyucusu vardır. Slav mitolojisinde bu iyeye “tarla” anlamına gelen “pole” isminden türemiş “polevoy” denir. Tarla iyесinin isimleri, tarla ile olan ilintisini yansıtmaktadır: Rus. “*polevoy*” (полевой), “*polevik*” (полевик), “*tarla dedesi*” olarak çevrilen “*deduşko-polevuşko*” (дедушка-полевушко) ya da “*dedko polevoy*” (дедко полевой), “*tarla sahibi*” (polevoy hozayin// полевой хозяин) “*tarla babası*” (полевой батушко// polevoy batüşko), “*hasat dedesi*” (jitny ded// житный дед) ya da “ara” anlamı olan “mej” kökenli “*mejevik*” (межевик) gibi adları vardır. Beyaz Rus. “*palevoy*” (палевой), “*polevik*” (полевик); Ukr. “*polevik*” (полевик), “*tarla şeytani*”

¹⁰ “Было там же, за горой. У отца двоюродный брат стог ложил. Стог ложил, ложил и недоложил. Настала ночь, и он на стог залег спать. И только заснул, приходит мужик к этому стогу. Стог высокий, а этот мужчина, говорит, еще выше. Подходить к стогу и спрашивает: “Что, мужик, спишь?” Говорит: “Да. Устал, сплю” – “Айда, пошли со мной”. Я, говорит, слез со стога, как слез, и не помню. И куда шли и где шли, сам не помню. И пришли оне на Картава, а под Картавами село – Малая Биянка. Вот, говорит, петухи запели, и мужик исчез этот. Я, говорит, остался один внизу. Зашел в деревню. Ему сказали: “Да, это Малая Биянка”. Показали дорогу домой. Это не сказка, это точно было. Лешие были. И мать рассказывала, и отец”.

(polevoy çört // полевой чөрт); “*tarla dedesi*” (polevoy ded’ko// полевой дедько) olarak adlandırılmaktadır (Eren, 2019, s. 183).

Tarlada gerçekleşen memorat sayısı da çoktur. Şöyle bir örnek verilebilir:

Ben o zaman Alyona’nın evinde kalıyordum. İnekler kayboldu, ben onları aramaya gittim. Birdenbire o kadar şiddetli bir rüzgâr çıktı ki, aman Tanrım! Arkama baktım, beyaz elbiseli birinin durduğunu ve üflediğini gördüm. İnekleri unuttum, hemen eve koştum. Alyona’ya gördüklerimi anlattım, o ise “Eğer beyaz elbiseliyse o zaman tarla iyisidir bu” dedi¹¹ (Puhova, 2008, s. 334).

Yol

Yol, insanın hayatının, kaderinin karmaşık ve çokanlamlı sembolü olarak karşımıza çıkmaktadır. Kaderle ilintili anlayışlar, mitolojik bilincin temel kategorileriyle birleşir: doğum-ölüm, uğur-uğursuzluk vs. Örneklerden biri şöyledir:

Hayatımda bir olay oldu. Güneş batmak üzereyken yolda tek başıma yürüdüm. İllerde yolda kimsenin olmadığı çok iyi görülürdü. Başım eğik bir şekilde yolda yürümeye devam ettim. Başımı kaldırdığımda, bir gördüm ki illerde elli metre uzakta üç genç bisiklet sürüyor. Sanki sıralı bir şekilde ilerlemiş gibi yan yana gidiyorlardı. Yavaş hareket ediyorlardı. On dokuz yaşlarında idiler, koyu mavi elbiseleri ve beyaz gömlekleri vardı. Hepsi aynı giyinmişlerdi. Ben yavaşça yolun sağ tarafına geçtim. Onlara bakmamak için başımı eğdim ama yandan birinin bisikletin pedalını çevirişini izliyordum. Kendi aralarında hiç konuşmadılar. Gençler gittikten sonra yine yolun ortasına geçtim. Beş on adım attıktan sonra onlara bakayım dedim, ama arkaya bakınca hiç kimseyi göremedim. Yol bomboştu, kimse yoktu. O kadar korktum ki dağa gidene kadar korkudan titriyordum, kendime zorla geldim. Bu olayı kimseye anlatmadım. Şimdi artık yaşlanınca bu olayı düşünerek öbür dünyanın bana gösterildiğini anladım¹² (Golovanov, 2009, s. 143).

Kıyı

Nehir kıyısı da “sınır mekânı” olarak değerlendirilen öğeler arasındadır. Söz gelimi bu duruma ilişkin şu örneği verebiliriz:

Bir gün deden arkadaşlarıyla birlikte nehirde tekne ile açılmış. Gece yavaş gitmişler, kıyıda uzakmışlar. Nehir kıyısında bir ateş görmüşler. Bakmak için yaklaştırmaya karar vermişler. Kıyıya yaklaşıncaya hiçbir şeyin olmadığını anlamışlar. Ateş de kaybolmuş. Tekrar uzaklaştıklarında birkaç dakika sonra diğer kıyıda yine aynı, ancak bu sefer daha parlak ve suya daha yakın bir ateş görmüşler. Onlar da yine yaklaşıp, ateş yine sönmüş. Sabaha kadar kıyıda kıyıya gitmişler. Kimin onlarla alay ettiği de belli

¹¹ “Жила я тогда у Алёны. Пропали коровы, и я пошла их искать. Вдруг такой ветер, что, боже мой! Оглянулась я, вижу - стоит кто-то в белом, да так и дует, так и дует. Я и про коров забыла и скорее домой. Рассказала Алёне, а она мне сказывает: “Если в белом видела, значит, полевой это”.

¹² “Был в моей жизни один случай. Я шла на заходе солнца одна. Дорогу впереди было далеко видно, шо на ней никого не было. Опустила голову и шла. Когда подняла голову – глядь, передо мной метров на пятьдесят едут три парня на велосипедах. Точно, один возле другого, як в строю. Ехали тихо. Им было лет по девятнадцать, темно-синие костюмы, белая рубашка, одинаково одеты. Я тихонько своротала с дороги на правую сторону. Опустила голову, щоб не глядеть на их, а сама краем глаза наблюдала, как один крутил педаль эту. Между собой они не разговаривали. Когда они проехали, я вышла на дорогу снова и у меня появилось желание оглянуться на их. Я думаю, шо пять-десять шагов пройду, потом оглянусь... И когда оглянулась, я их не увидела. Дорога показалась мне пустынной: никого нет. На меня напал такой ужас, шо трясло меня, пока шла я до горы, и я еле пришла в себя. А об этом случае я никому не рассказывала. И вот уже под старость я только проанализировала вот это все, шо это мне был показан тот свет”.

değilmiştir. Eskiden de aynı nehirde yol alırlarmış ama böyle bir şey hiç olmamış¹³ (Golovanov, 2009, s. 144-145).

Memortların alanı sık sık hareket vasıtasıyla ifade edilir. Karakterler ormandaki yolda, tarlada yürürler, nehirde tekneyle gider, yüzerler. Bütün bu örneklerde kavşak, dağ, küçük köprü gibi ek olarak kullanılan mekânlar da önemini taşırlar.

Rus Memoratlarında Alan Ölçmeleri

Alanla ilgili göstergeler, diğer memoratlara göre en çok orman iyesi hakkındaki metinlerde yer almaktadır (70%'den fazla) (Çervanyova, 4, s. 2012). Orman iyesinin uzak alanda (ormanda) bulunması, insanı yolundan şaşırtması, dolaştırması bu mitolojik karakter için alanda yer değiştirmesinin önemini vurgulamaktadır. Genelde bu tür memoratlarda alan yüzey ve dikey olarak ölçülür. Dikey ölçülmesi, yeryüzünden eylemin yukarıya aşağıya doğru yapılan bir hareket neticesinde gerçekleşmiş olması sonucunda mesafeye ilgili iki tür ayrılabilir:

Orman İyesinin Hareket Ettiği En Yüksek Nokta, Yükseklik.

“İşte o, yürüdü yürüdü, ormandaki ağaçlardan bile yüksekti”.

“*Вот он как шел, так шел, шел — выше лесу даже*” (Kozlova ve Nazarova, № 45).

“Bir adam ormanda yürüyordu, sonra bir baktı ki ağaçlardan daha uzun biri gidiyor. Yürüyor, kafasında ise bakır bir kalpak var”.

“*Идет лесом и... выше лесу пошел кто-то. Идет он, и колпак медный на голове*” (Çerepanova, 1996, № 126).

Orman İyesinin Etkisinin Sonucunda İnsanın Hareket Ettiği Yükseklik (Ağaç, Dağ Gibi Yüksek Olarak Değerlendirilen Objelere Göre Ölçülür).

“Biz ormanda, ağaçların tepelerinin üzerinde yürüyorduk! Orman iyesi beni bu ağaçların tepelerinin üzerinde gezdiriyordu, sonra da beni çatıya oturttu, kendisi sırta kadem bastı” (Zinovyev, 1987, № 44).

“*Мы ходили по лесу, по верхушкам! По верхушкам он меня все водил, по верхушкам. А потом, — говорит, — посадил он меня на крышу и сам ушел куда-то*”.

Buna karşılık memoratlarda alanın yatay olarak ölçülmesi daha yaygındır. Burada semantik olarak şu ayrımlar mevcuttur:

Belirli Bir Alan İçerisinde Gerçekleştirilen Eylemin Mesafesi.

Bu alan ölçüsü her zaman insana ait ve büyük nicelik içerir. Orman iyesinin bulunduğu noktaya kadar insanın aştığı mesafe olabilir. Demonolojik karakterin yaşadığı mekân uzak bir mekân olarak algılanır, bu sebepten mesafe de çok uzun olarak görülür. Sık sık “uzak” (daleko) kelimesine ve ölçü birimlerine rastlanır. Örneğin:

Kaynanamla beraber orman meyvelerini toplamaya köylerin arkasına uzak bir yere gittik. Frenküzümü topluyoruz. Yanımızda küçük bir domuz yavrusu dolaşp duruyor, bizi bırakmıyor. Biz onu yakalamaya

¹³ “Однажды дед твой с мужиками сплавлялись по реке. Ночью плыли медленно и вот, двигались далеко от берега, заметили, огонек на берегу. Решили подплыть – посмотреть, что там светится. Уже у самого берега заметили, что нет там ничего. Да и огонек-то исчез. Отплыли на расстояние, через несколько минут видят на другом берегу точно такой же огонек, только ярче и ближе к воде. Ну, они опять приблизились, и вновь погас огонь. Так до утра и плыли от берега к берегу. И неизвестно, кто их дурачил. Ведь и раньше они сплавлялись по этой самой реке”.

kalktık. Çokça uğraştık hiç başaramadık. – “Neyse, lanet olsun kalsın” deyince domuz yavrusu kahkaha atıp el çırpmaya başladı. Biz de korkudan ormandan koşu koşu fırladık¹⁴ (Kozlova ve Nazarova, № 59).

Alan İçerisinde Bulunan Noktalar Arasındaki Mesafe.

Memorat metinlerinde bu mesafe, orman iyisi tarafından dolaştırılan insanın kendisine geldiği noktadan itibaren ölçülen mesafeyi yansıtmaktadır.

a) Güvenilir, bilinen yere kadar olan mesafe (ev, yol).

“ Biri eve giderken eve yakın bir yerde olmasına rağmen yolunu kaybetmiş. <...> Bu adam kendine gelince köyünün yakınlarında dolaştığını anlamış (Zinovyev, 1987, № 12).

“*Поехал он домой да и заблудился, хотя недалеко от дома был. <...> И когда этот паренёк очнулся, то увидел, что плутал совсем рядом с селом*”.

b) Tehlikeli bir yere kadar olan mesafe.

“... Çok az kaldı, daha bir metre olsaydı adımımı attığım gibi uçurumdan düşecektim (Zinovyev, 1987, № 1).

“...*Немножко, с метру осталось бы, шагнул – и под этот утес*”.

İnsanın bir mesafe dilimini aşması / aşamaması, memoratın olay örgüsünün gelişmesinde önemli bir yer alır ve olumlu olduğu gibi (bilinen, güvenilir bir yere kadar olan mesafe aşıldığı takdirde), olumsuz sonuçlara (tehlikeli bir yere kadar olan mesafenin aşılması takdirde) da yol açabilir. Mesafenin az ya da çok (uzun) oluşu ise memoratlara özgü olan anlatıda gergin ve heyecanlı olan havayı yaratır (Levkiyevskaya, 2008, s. 341-363).

Sonuç

Ev ve soy ruhları, doğa mekânlarının iyeleri, insanoğlunun dünyasıyla sürekli diyalog kurarak insanın hayatına aktif bir şekilde girerdi. Bu yüzden Kadim Rusya’da Hristiyanlığın kabulü ile birlikte, halk bilincinde gayet çabuk kaybolan üst Tanrılar yerini dine bırakmıştır. Buna karşılık alt seviyede bulunan iyeler, herhangi bir değişikliğe uğramadan eskisi gibi yaşamaya devam etmiştir. Bu bakımdan, şüphesiz Ortodoks dini, Hristiyanlık öncesi paganizm inancı ile yüzyıllar boyunca iç içe geçerek halkların yaşamında iz bırakmıştır (Eren, 2019, s. 145). Çocukları korkutma formülleri, beddualar, sihirli sözler, koruyucu sayılan sözel kalıplar, ritüeller, yasaklar, halk hekimliği, masal, türküler gibi folklorik türlerde halk demonolojik karakterleri ile ilgili bilgi bulunmaktadır. Fakat “alt” mitolojinin ana kaynağı memorat türü sayılmaktadır. Ev, orman, su, avlu, ağıl vs. iyeleri genelde mitlerde değil, memoratta yer alır. Rusça bu halk edebiyatı türü için “bılıçka” (memorat) ve “bıvalşçına” (fabulat) kavramları kullanılmaktadır. Bütün memoratlar, duruma bağlı olarak fabulata dönüşebilir. Bılıçka’da “*insanın iyelere, kutsal mekâna yaptığı etki neyse, insana da yapılan etki budur*”. Dolayısıyla insan ağaca zarar verirse, başkasının eşyasını alırsa, belli bir kurala uymazsa (bu kuralı bilmediği takdirde bile) cezalandırılabilir. Memorat da insanın kendi koruma içgüdüsünü, doğaya karşı olan saygısını sağlamlaştırmaktadır.

Çalışmada Rus halk edebiyatında yer alan ve önceden Türkiye’de araştırılmamış memorat türü ele alınmıştır. Söz konusu tür diğer halk edebiyatı ürünleri gibi belli özelliklere ve halkın dünya anlayışını yansıtan alan-zaman yapısına sahip olduğu görülmektedir. Hâlihazırda Rus memoratlarının bütün özelliklerini kapsayan tek bir sınıflandırma bulunmamasına rağmen konulara göre on altı gruba ayrılabilir. Memorat metinleri halk inanışlarıyla ilgili bilgi veren zengin kaynaklardan biri olup diğer anlatı türlerine karşılık olarak

¹⁴ Пошли со свекровкой по ягоды далеко за села. Берем смородину. Навязался какой-то поросенок и бегает вокруг. Мы давай его ловить. Бились, бились и замучались. — Да, ну его к черту. А он захохотал и захопал в ладоши. Мы и побежали со страху из лесу.

pragmatik (gerçekten yaşandığı vurgulanır) ve tematik (şeytani varlığın mevcut olması) tarafları içermektedir.

Kaynakça

- Elektronik Büyük Rus Ansiklopedisi (2011). *Lubok*. https://bigenc.ru/fine_art/text/2149450
Erişim tarihi: 31.05.2020.
- Elektronik Büyük Rus Ansiklopedisi (2015). *Romans*. <https://bigenc.ru/music/text/3514271>
Erişim tarihi: 31.05.2020.
- Elektronik Büyük Rus Ansiklopedisi (2017). *Çastuşka*.
<https://bigenc.ru/literature/text/4680648> Erişim tarihi: 31.05.2020.
- Çerepanova, O.A. (1996). *Mifolojiçeskiye rasskazı i legendı Russkogo Severa*. Sankt-Petersburg: SPGU.
- Çervanyova, V.A. (2012). Koliçestvenniye harakteristiki prostranstva v biliçke. *Folkloristika i kulturnaya antropologiya segodnya. Tezisi i materialı XII Mejdunarodnoy molodöjnoy nauçnoy şkoli "Mejdistsiplinariye podhodi i innovatsionniye metodi v folkloristike*. Moskova. 12-22.
- Çervanyova, V.A (2016) Mifolojiçeskiye rasskazı kak fenomen kommunikatsii. *Vestnik VGU*. (2). 148-152.
- Çobanoğlu, Ö. (2015). *Türk halk kültüründe memoralar ve halk inançları*. Ankara: Akçağ.
- Eren, M. (2019). *Folklor kaynaklarına göre eski Türk ve Slav inanç sistemi*. (Yayımlanmamış doktora tezi). Gazi Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü. Ankara.
- Glebov, V.D (2011). *Biliçki i bivalşçini. Suyeverniye rasskazı Bryanskogo kraya*. İzdatelstvo OGU: Orel-Bryansk.
- Golovanov, İ.A. (2009). Spetsifika prostranstvennoy organizatsii janra biliçki. *Vestnik ÇGPU*. 139-146.
- Grahova, S.İ. (2012). *Stukturniye osobennosti biliçek i bivalşçin: na primere ustnih rasskazov o domovom*. http://www.rusnauka.com/10_DN_2012/Istoria/4_107128.doc.htm Erişim tarihi: 01.12.2019.
- Hallaç, A.T. (2018). Memorat kavramının tanımlarındaki belirsizlik ve bir tanım denemesi. *Akademik Dil ve Edebiyat Dergisi*. 2(2). 181-211.
- Kozlova, N.K., Nazırova, F. *Ukazatel süjetov o leşem i teksti FA OmGPU*. <http://www.ruthenia.ru/folklore/kozlova6.htm>. Erişim tarihi: 25. 11. 2019.
- Kriniçnaya, N.A. (1989). *Legendı, predaniya, bivalşçini*. Moskova: Sovremennik.
- Kriniçnaya, N.A (2001). Russkaya narodnaya mifolojiçeskaya proza: istoki i polisemantizm obrazov. T.1.: *Biliçki, bivalşçini, legendı, poveriya o duhah "hozyaevah"*. Sankt-Petersburg: Nauka.
- Kruglyaşova, V.P. (2000). *Uralskaya istoriçeskaya entsiklopediya*. Yekaterinburg: Akademkniga.<https://rus-ural-enc.slovaronline.com/299-%D0%91%D1%8B%D0%BB%D0%B8%D1%87%D0%BA%D0%B0>. Erişim tarihi: 21.11.2019.
- Kuznetsova, V.P. (1997). *Pamyatniki russkogo folkloru Vodlozerya: Predaniya i biliçki*. Petrozavodsk.

- Levkiyevskaya, Ye.Ye. (2008). Bılıçka kak rečevoy janr. *Kirpiçiki: folkloristika i kulturnaya antropologiya segodnya. Sbornik statey v čest 65-letiya S.Yu. Neklüdova i 40-letiya yego nauçnoy deyatelnosti*. Moskova: RGGU. 341-363.
- Lukaşeviç, A.A. (2014). *Bolşaya Rossiyskaya entsiklopediya*. Paremiya. Moskova: İzd. Bolşaya Rossiyskaya entsiklopediya.
- Mannhardt, W. (1858). *Germanische Mythen*. Forschungen. Berlin: Schneider.
- Matlin, M.G., Çerednikova, M.P. (2004). Folklor. *Bolşaya rossiyskaya entsiklopediya*. Tom "Rossiya". Moskova. 699-703. <https://bigenc.ru/text/5061324> Erişim tarihi: 14.10.2019.
- Melnikov, M.N.(1976). K voprosu o bitovanii bılıçek i legend v naşı dni. *Sibirskiy folklor*. Novosibirsk. (3). 34-47.
- Pomerantseva, E.V. (1975). *Mifologičeskiye personaji v russkom folklöre*. Moskova: Nauka.
- Propp, V.Ya. (1984). *Russkaya skazka*. Leningrad: İzdat. LGU.
- Puhova, T.F. (2008). *Bılıçki i bivalşçini Voronejskogo kraya*. Voronejskiy Gosudarsvenniy Universitet. Voronej. Laboratoriya narodnoy kulturnı.
- Razumova, İ.A (1993). *Skazka i bılıçka*. Petrozavodsk: Karelskiy NTS RAN.
- Sydow, Carl Wilhelm von. (1948). *Selected Papers on Folklore*. Kopenhag: Rosenkilde and Bagger. 34-47.
- Tolstoy, N.İ. (1995). Bılıçki. *Slavyanskiye drevnosti: Etnolingvistiçeskiy slovar. T.1*. 278-280.
- Tsivyan, T.V. (1985). Mifologičeskoye programmirovaniye povsednevnoy jizni. *Etniçeskiye stereotipi povedeniya*. Leningrad. 154-178.
- Vinogradova, L.N. (2004). Bılıçki i demonologičeskiye poveriya: granitsı folklornogo teksta. *Jivaya starina*. (1). 10-14.
- Yevseyev, V.N. (2004). *Bılıçki i bivalşçini İşima i Priişımya: hrestomatiya*. İşim: İzdatelstvo İGPİ im. P.P. Yerşova.
- Zinovyev, V.P. (1987). *Mifologičeskiye rasskazi russkogo naseleniya Vostoçnoy Sibiri*. Novosibirsk: Nauka.
-